

คติอานิสงส์การสร้างพระพุทธรูปในพะเยา
Beliefs about the Result of Making a Merit by Creating
the Bhuddha Images in Phayao

ศุภสัณห์ ชันทะบุตร
สร้อยดี อ่องสกุล , มาริสา แซ่เจ็ง
Supasun Khuntabud
Sarassawadee Ongsakul , Marisa Chen
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Chiang Mai University

Corresponding Author, E-mail: Supasunkhuntabud@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อวิเคราะห์คติอานิสงส์การสร้างพระพุทธรูปในพะเยา ในลักษณะของความเชื่อในพุทธศาสนาและพัฒนาการทางด้านรูปแบบศิลปกรรมของพระพุทธรูปหินทรายพะเยาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 19 ถึง พุทธศตวรรษที่ 22 เมื่อล้านนาตกเป็นเมืองขึ้นของพม่า

ผลการศึกษาพบว่า มีการแบ่งความเชื่อของคติการสร้างพระพุทธรูปตั้งแต่คติการสร้างพระพุทธรูปในระดับสากล ระดับภูมิภาค (ล้านนา) และในระดับเมือง (พะเยา) พบว่ากรณีเมืองพะเยามีคติการสร้างพระพุทธรูปมีความเกี่ยวข้องทางด้านแนวคิดทางการเมืองนั้นคือแนวคิดจักรพรรดิราช ที่มาจากแนวคิดอานิสงส์จึงส่งผลให้เกิดการพัฒนาทางด้านรูปแบบศิลปกรรมที่มีแนวคิดทางพุทธศาสนาและการเมืองรวมเข้าอยู่ด้วยกัน

คำสำคัญ : คติอานิสงส์, พระพุทธรูปหินทรายสกุลช่างพะเยา, เมืองพะเยา

Abstract

The objective of this article was to study Buddhist beliefs about the result of making a merit by creating the Buddha images in Phayao. The study explored the changes in the art of making the sandstone images of Buddha in Phayao from the 13th century to the 15th century, when the Lanna was under the control of Burma.

The study grouped the beliefs about the result of making a merit by creating the Buddha images in Phayao into international, regional (Lanna) and local beliefs. In Phayao, creating the Buddha images was connected to a political ambition called “Cakkavattiraja” (the King of kings). It was influenced from the merit’s results of creating the Buddha”. The beliefs in the result of merit led to the development of Buddhist art that was a product of the combination between Buddhist and political beliefs.

Keywords : result of merit, sandstone Buddha image in Phayao style, Phayao

บทนำ

พระพุทธรูป หมายถึง รูปลักษณะที่สร้างขึ้นแทนองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เพื่อกราบไหว้บูชา อาจใช้การแกะสลักจากวัสดุต่างๆ เช่น ศิลา งา ไม้ หรือวัสดุอื่นๆ นอกจากนี้ยังอาจใช้การปั้นหรือหล่อด้วยโลหะก็ได้ โดยทั่วไป คำว่า พระพุทธรูปมักจะหมายถึง รูปขนาดใหญ่พอที่จะวางบูชาได้ สำหรับรูปขนาดเล็กมักจะเรียกว่า พระเครื่อง อย่างไรก็ตาม ทั้งสองแบบสามารถเรียกว่า พระพุทธรูป ได้เช่นกัน (สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน ฉบับเสริมการเรียนรู้ เล่ม 8. 2550 : 7)

แต่เดิมในอินเดียในสมัยพุทธกาลนั้นไม่มีรูปเคารพแต่อย่างใด เพราะเกรงว่าจะเป็นการลบล้างไม่เคารพต่อองค์ศาสดา แต่หลังจากพระพุทธเจ้าปรินิพพานไปแล้ว ผู้ที่เลื่อมใสในพุทธศาสนา อยากจะมีสิ่งที่จะทำให้รำลึกถึง หรือเป็นสัญลักษณ์ขององค์ศาสดา เพื่อที่จะบอกกล่าวเล่าขาน เรื่องราวขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่ทรงศึกษาค้นคว้าหาทางดับทุกข์ และทรงชี้แนะสอนสั่งผู้คน ถึงการปฏิบัติเพื่อให้บรรลุถึงความเป็นอยู่ ที่ก่อให้เกิดความความสุขในหมู่มวลมนุษย์และสิ่งมีชีวิตในโลก (ปฐม หงส์สุวรรณ, 2554: 52)

คราวแรกนั้นชาวพุทธก็ได้แต่นำเอาสิ่งของอันได้แก่ ดิน น้ำ และกิ่ง ก้าน ใบ โพธิ์ จากบริเวณสังเวชนียสถาน 4 แห่ง คือ สถานที่ประสูติ (ลุมพินีวัน), ตรัสรู้ พุทธคยา, ปฐมเทศนา (พาราณสี) และปรินิพพาน (กุสินารา) เก็บมาไว้เป็นที่ระลึกบูชาคุณพระพุทธรูป (ปฐม หงส์สุวรรณ, 2554: 52) ล่วงมาถึงในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช พุทธศาสนูปถัมภกที่ยิ่งใหญ่พระองค์ พระพุทธรูป หรือ รูปเคารพแทนพระพุทธรูป เริ่มมีการสร้างขึ้นมาตั้งแต่นั้นระหว่าง พ.ศ. 500 ถึง 550 เมื่อชาวกรีก ที่ชาวชมพูทวีป (อินเดียโบราณ) เรียกชาวต่างแดนว่า “โยนา” หรือ “โยนิก” โดยพระเจ้าเมนันเดอร์ที่ 1 หรือ พระเจ้ามิลินท์ กษัตริย์เชื้อสายกรีก ยกทัพกรีกเข้ามาครอบครองแคว้นคันธาราฐ (ปัจจุบันเป็นดินแดนของอัฟกานิสถาน) จากนั้นพระองค์ก็แผ่อาณาเขตไปทั่วบริเวณด้านตะวันตกเฉียงเหนือของชมพูทวีป และสร้างเมืองหลวงเป็นที่ประทับ ณ เมืองสากัล (Sakala) หลังจากที่ได้พบพระสงฆ์ท่านหนึ่งนามว่า นาคเสน จึงมีเรื่องราวแห่งการตั้งคำถามของพระเจ้ามิลินท์ต่อพระนาคเสน จนทำให้พระเจ้ามิลินท์ ทรงเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา (คำถามคำตอบปจฉาวิสัชนา ซึ่งถูกเขียนบันทึกเป็นหนังสือและแปลเป็นภาษาต่าง ๆ ที่มีชื่อเสียงมาก เรื่องนี้ก็คือ มิลินทปัญหา (The Milinda Panha or The Questions of King Minlinda) ได้มีการสร้างสถาปัตยกรรมและประติมากรรมทางพุทธศาสนามากมายในแคว้นคันธาราฐ ซึ่งการสร้างพระพุทธรูปนั้นมีลักษณะต่างๆขึ้นมา (ปฐม หงส์สุวรรณ, 2554: 55)

พระพุทธรูปแรกจึงเกิดขึ้นในสมัยของพระเจ้ามิลินท์ หรือเมนันเดอร์ที่ 1 ชาวกรีกที่มาครอบครองแคว้นคันธาราฐ เมื่อประมาณพุทธศตวรรษที่ 6 หรือ 2,000 ปีที่แล้วนั่นเอง พระพุทธรูปที่เกิดขึ้นครั้งแรกจึงเรียกรูปแบบของพระพุทธรูปนี้ว่า แบบคันธาราฐ โดยถ่ายแบบอย่างเทวรูปที่พวกชาวกรีกนับถือกันในยุโรปมาสร้าง พระพุทธรูปแบบคันธาราฐจึงมีใบหน้าเหมือนฝรั่งชาวกรีก จีวรก็เป็ริ้วเหมือนเครื่องนุ่งห่มของเทวรูปกรีก (ปฐม หงส์สุวรรณ, 2554: 55) เมื่อความเชื่อนี้ถูกนำเข้ามาในดินแดนไทยจึงก่อให้เกิดพุทธศาสนาแบบตามรัฐที่ได้รับไป จากความเชื่อสู่รูปแบบด้านศิลปกรรมการสร้างพระพุทธรูปนั่นเอง

รูปที่ 1 พระพุทธรูปศิลปะคันธาระ พุทธศตวรรษที่ 6 พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติโตเกียว

เนื้อหา

ในดินแดนล้านนามีความเชื่อของ “อานิสงส์สร้างพระเจ้า” ซึ่งได้กล่าวถึง อานิสงส์การสร้างพระพุทธรูปไว้ละเอียดกว่าฉบับอื่นมีความว่า เมื่อพระเจ้าปเสนทิโกศล ทรงสร้างพระพุทธรูปขึ้นมาจากไม้จันทร์แล้ว ได้ทูลถามพระพุทธรองค์เกี่ยวกับอานิสงส์สร้างพระพุทธรูป พระพุทธรองค์กล่าวว่า บุคคลใดสร้างพระพุทธรูปแม้จะมีขนาดเล็กเท่าเมล็ด ผักกาด และได้บูชาพระพุทธรูปด้วยดอกธูปเทียน ของหอม จะมีความสุขในเมืองมนุษย์ ผู้ใดสร้างพระพุทธรูปให้คนอื่นได้เคารพบูชา เขาเหล่านั้นจะเกิดในสุคติทุกชาติ มีรูปร่าง ผิวพรรณที่สวยงาม เป็นที่รักของคนทั่วไป จะมีลาภอันประเสริฐ นอกจากนี้คัมภีร์ยังกล่าวถึงบุญที่ได้จากการสร้างพระพุทธรูปด้วยวัสดุที่แตกต่างกันต่อไปนี้

ผู้ใดเขียนพระพุทธรูปบนใบไม้ ใบตาล ใบลาน จะได้เสวยบุญนาน 5 กัป

ผู้ใดสร้างด้วยดินจะได้เสวยบุญนาน 15 กัป

ผู้ใดสร้างด้วยครั้ง จะได้เสวยบุญนาน 15 กัป

ผู้ใดสร้างด้วยไม้จะได้เสวยบุญนาน 25 กัป

ผู้ใดสร้างด้วยงาช้าง จะได้เสวยบุญนาน 30 กัป

ผู้ใดสร้างด้วยอิฐจะได้เสวยบุญนาน 35 กัป

ผู้ใดสร้างด้วยหินจะได้เสวยบุญนาน 40 กัปและได้เกิดเป็นพระอินทร์

ผู้ใดสร้างด้วยตะกั่วจะได้เสวยบุญนาน 45 กัปและได้เกิดเป็นเทวดา

ผู้ใดสร้างด้วยทองแดงหรือสำริดจะได้เสวยบุญนาน 50 กัปและจะได้เกิดเป็นพระพุทเจ้า

ผู้ใดสร้างด้วยเงินจะได้เสวยบุญนาน 55 กัปและจะได้เกิดเป็นท้าวพญา

ผู้ใดสร้างด้วยแก้วหรืออัญมณีจะได้เสวยบุญนาน 60 กัป

ผู้ใดสร้างด้วยทองคำและสำริดจะได้เกิดเป็นพระพุทเจ้าพระองค์หนึ่งในอนาคต (อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว, 2554: 5)

จากข้อความในใบลานนี้สามารถตีความได้ว่าการนำเอาวัสดุต่างๆมา วาด (ใบไม้, ใบลาน, ใบตาล) ก่อรูป (ดิน, อิฐ, ครั่ง) แกะ (ไม้, หิน) ประดับ (อัญมณี) และการหล่อ (เงิน, ทอง, ตะกั่ว) ล้วนได้รับอานิสงส์เหมือนกันแต่จะได้ อานิสงส์มากหรือน้อยนั้นจะขึ้นอยู่กับวัสดุที่นำมาทำ

เมืองพะเยา ที่มีพัฒนาการมาแล้วตั้งแต่ก่อนพุทธศตวรรษที่ 18 ต่อมาจึงเป็นศูนย์กลางของแคว้นพะเยา นับว่าเป็นรัฐอิสระที่มีการสร้างบ้านแปลงเมืองยุคเดียวกับแคว้นสุโขทัย และแคว้นเชียงใหม่ในสมัยพุทธศตวรรษที่ 19 โดยในพุทธศตวรรษที่ 19 ในยุคของพระญางำเมืองถือเป็นยุคทองของพะเยา เนื่องจากความเข้มแข็งของพระญางำเมืองที่สร้างศุลย์อำนาจระหว่างรัฐอำนาจทั้งสองรัฐไว้ได้ นั่นก็คือ แคว้นสุโขทัย และแคว้นเชียงใหม่ โดยการผูกมิตรสาบานเป็นพระสหายด้วยกัน เมืองพะเยาจึงปรากฏในความสำคัญของประวัติศาสตร์ล้านนา

การทำบุญโดยการสร้างพระพุทธรูปที่ถือว่าเป็นรูปเคารพแทนองค์พระศาสดาอย่างพระพุทเจ้าเป็นคติที่แพร่หลายในเมืองพะเยา เนื่องจากในพื้นที่ของเมืองพะเยาและเวียงลอได้พบพระพุทธรูปที่ทำมาจากหินทรายเป็นจำนวนมากที่สุดในล้านนา อาจเป็นสืบเนื่องมาจากอานิสงส์การสร้างพระพุทธรูปในคัมภีร์ใบลานวัดศรีสุพรรณที่มีใจความตอนหนึ่งกล่าวไว้ว่า “ผู้ใดสร้างด้วยหินจะได้เสวยบุญนาน 40 กัป (คัมภีร์ใบลาน เรื่อง อานิสงส์สร้างพระเจ้าวัดศรีสุพรรณ, 9/2 – 9/3) และจะได้เกิดเป็นพระอินทร์” (คัมภีร์ใบลาน เรื่อง อานิสงส์สร้างพระเจ้าวัดศรีสุพรรณ, 11/4 – 12/1) อีกทั้งในพื้นที่ของเมืองพะเยาทิศตะวันออกเฉียงเหนือมีแหล่งหินทรายที่เรียกว่า “ดอยดวน” ซึ่งเป็นแนวเขาหินทรายขนาดใหญ่ที่พาดตัวมาจากทิศตะวันออกเฉียงเหนือจนเกือบถึงเมืองพะเยา

เป็นที่น่าสังเกตว่าชุดความรู้จากคัมภีร์ใบลานของวัดศรีสุพรรณ (คัมภีร์ใบลานเรื่อง อานิสงส์สร้างพระเจ้าวัดศรีสุพรรณ อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา)ที่มีการระบุอานิสงส์ได้อย่างละเอียดกว่าคัมภีร์การสร้างพระพุทธรูปอื่นๆในล้านนา จึงมีข้อสังเกตถึงเหตุใดการ

ทำพระพุทธรูปจากหินถึงได้อานิสงส์มากกว่าพระพุทธรูปที่ทำจากวัสดุอื่น อย่างเช่น ตะกั่ว ที่เป็นแร่และต้องผ่านกรรมวิธีจึงได้อานิสงส์เสวยบุญนาน 45 กัปและได้เกิดเป็นเทวดา และการทำมาจากหินถึงได้อานิสงส์น้อยกว่าตะกั่วแค่ 5 กัป แต่ได้เกิดเป็นเทวดาชั้นผู้ใหญ่อย่าง พระอินทร์ ข้อสันนิษฐานน่าจะมาจากการที่พะเยามีทรัพยากรหิน (หินทราย) หาง่ายและจำนวนมากจึงเป็นกุศโลบายให้ผู้คนทำบุญในการสร้างพระพุทธรูปให้มีจำนวนมาก แต่ในหมู่ชนชั้นปกครองยังมีความเชื่อในการสร้างพระพุทธรูปที่มาจากวัสดุที่มีค่าอย่าง ทอง สำริด เหล็ก เป็นต้นอยู่ อาทิ หลวงพ่อนาค (พระพุทธรูปสำริดที่ถูกสร้างโดยพระยาอุษิษฐิระ เจ้าเมืองสองแควที่ขึ้นมาปกครองเมืองพะเยาภายใต้ยุคของพระเจ้าติโลกราช)

รูปที่ 2 แผนที่บริเวณเมืองพะเยาและแหล่งหินทราย

ที่มาจาก : www.google.com/เมืองพะเยา

นอกจากนั้นยังมีหลักฐานจากจารึกฐานพระพุทธรูปที่แสดงถึงอานิสงส์ของประชาชนเมืองพะเยาไว้หลายจารึกเช่น จารึกฐานพระพุทธรูปเมียนายร้อยสวนลิสร้าง (จารึกฐานพระพุทธรูปเมียนายร้อยสวนลิสร้าง) จารึกฐานพระพุทธรูปเกล้าเอี้ยงสร้าง (จารึกฐานพระพุทธรูปเกล้าเอี้ยงสร้าง) จารึกฐานพระพุทธรูปชาวจันสร้าง (จารึกฐานพระพุทธรูปชาวจันสร้าง) จารึกฐานพระพุทธรูปคำต่อนสร้าง (จารึกฐานพระพุทธรูปคำต่อนสร้าง) จารึกฐานพระพุทธรูปพันซ่มหล้าสร้าง (จารึกฐานพระพุทธรูปพันซ่มหล้าสร้าง) จารึกฐานพระพุทธรูปสามเจ้าสร้าง (จารึกฐานพระพุทธรูปสามเจ้าสร้าง) จารึกฐานพระพุทธรูปพ่อ

รูปที่ 6 จารึกฐานพระพุทธรูปเมียนายร้อยสวนลิสร้าง

รูปที่ 7 จารึกฐานพระพุทธรูปคำต่อนสร้าง

การสร้างพระพุทธรูปในพะเยาสันนิษฐานไว้สองประเด็น ประเด็นแรกน่าจะสร้างเพื่อถวายเป็นอานิสงส์แก่พุทธศาสนาหรือในภาษาเหนือเรียกว่า “ตาน” (ตาน หมายถึง ถวาย หรือ ถวายทาน) กันอย่าง เป็นลำสันที่มีตั้งแต่ขนาดเล็กไปจนถึงขนาดกลาง (แต่ไม่ค่อยพบขนาดใหญ่เนื่องจากพระพุทธรูปขนาดใหญ่มักทำมาจากสำริดหรือปูนปั้นเพื่อความคงทน) ซึ่งในล้านนาไม่ค่อยปรากฏการตานพระพุทธรูปในรูปแบบนี้มาก่อนพุทธศตวรรษที่ 21 และประเด็นที่สองน่าจะมาจากการสร้างตัวตนของชาวพะเยาในทางการเมืองเพื่อแสดงถึงจุดยืนในความเป็นพะเยารูปแบบศิลปกรรมของพระพุทธรูปหินทรายเมืองพะเยานั้น เป็นพระพุทธรูปที่ทำมาจากหินทราย มีลักษณะที่เกิดการผสมกันทางด้านรูปแบบจากหลายๆแหล่ง ทั้งจากล้านนา สุโขทัย และอยุธยา จนพัฒนาเป็นเอกลักษณ์ของพะเยาอย่างแท้จริงในช่วงพุทธศตวรรษที่ 21 (สุรพล ดำริห์กุล, 2561: 214)

การเมืองกับอานิสงส์การสร้างพระพุทธรูปในพะเยา จนมาในยุคจารีตได้มีความเชื่อในการเป็นผู้ปกครองทั้งทางโลกและทางธรรมเพื่อความสมบูรณ์แบบความชอบธรรมในการปกครองประชาชน ซึ่งแนวคิดนี้คือ “แนวคิดคคจักรพรรดิราช” แนวคิดจักรพรรดิราช คือ แนวคิดที่ปรากฏในพุทธศาสนาเป็นความเชื่อเรื่อง “พระเจ้าจักรพรรดิราช” หรือ “พระราชาธิราชผู้ยิ่งใหญ่กว่าราชาทั้งปวง” (Universal Monarch) โดยมีต้นแบบของแนวคิดมาจากพระเจ้าอโศกมหาราชที่ทรงเป็นทั้งกษัตริย์ทางการสูรับ การปกครอง และเป็นกษัตริย์ผู้ทรงทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา ความคิดเกี่ยวกับพระราชา

ผู้ยิ่งใหญ่เหนือราชอาณาจักรอื่นๆ (เอนก มากอนันต์, 2550: 5) และมีส่วนสำคัญกับศิลปะในแง่ของปัจจัยทางการเมืองและพุทธศาสนาจึงทำให้เกิดรูปแบบศิลปะขึ้นมา ศิลปะสกุลพะเยาก็เป็นหนึ่งในนั้นจึงมีการสร้างพระพุทธรูปจำนวนมากในเมืองพะเยา เพื่อแสดงให้เห็นถึงการเป็นกษัตริย์ผู้ทำนุบำรุงพระศาสนาและกลายมาเป็นผู้นำด้านความเชื่อนี้ให้กับประชาชนในเมืองพะเยา

ผู้ปกครองเมืองพะเยาไม่ว่าจะเป็นผู้ปกครองในฐานะรัฐอิสระ (ราชวงศ์จำเมือง) หรือ ผู้ปกครองที่อยู่ภายใต้การปกครองจากรัฐศูนย์กลาง (เชียงใหม่) ต่างนำคติจักรพรรดิราชย์มาใช้สนับสนุนเพื่ออ้างความชอบธรรมในการเป็นผู้ปกครองเมืองพะเยา อยู่เสมอ การนำแนวคิดเรื่องอานิสงส์ซึ่งเป็นแนวคิดคติทางพุทธศาสนามาเป็นแบบอย่างให้กับประชาชนทำให้ประชาชนเกิดความเลื่อมใสและคล้อยตามอยู่ภายใต้การปกครองจากแนวคิดจักรพรรดิราชจะเห็นได้ถึงประชาชนในเมืองพะเยาไม่เคยมีประวัติว่ามีปฏิกริยาต่อต้านและขับไล่เจ้าเมืองทั้งในตอนที่เป็นรัฐอิสระและรัฐที่อยู่ภายใต้การปกครอง เนื่องจากผู้ปกครองได้ทำตัวเป็นแบบอย่างในการทำบุญอยู่เสมอ

การปกครองตนเองในฐานะกษัตริย์ท้องถิ่นที่อยู่ในยุคที่อยู่ใต้การปกครองของเชียงใหม่ ได้มีจารึกที่แสดงให้เห็นถึงความเป็นจักรพรรดิราชอยู่หลายครั้งเช่น มีการกล่าวถึงการถวายข้าววัดและกัลปนาที่ดินพร้อมออกคำสั่งห้ามผู้ใดฝ่าฝืนคำสั่งนี้เป็นต้น ซึ่งก่อให้เกิดการยอมรับของประชาชนในเมืองพะเยา อีกทั้งกษัตริย์ที่อยู่ในฐานะผู้ปกครองจากแนวคิดรัฐศูนย์กลางอย่างเชียงใหม่ ก็ได้มีการมาทำบุญ หยาดน้ำ สร้างวัด และมีการถวายข้าววัด อย่างเนื่องๆแสดงให้เห็นถึงการเป็นจักรพรรดิราชส่งผ่านลงมายังหน่วยการปกครองระดับเมือง (พะเยา) และหน่วยการปกครองระดับรัฐ (เชียงใหม่) ได้อย่างสมบูรณ์

รูปแบบศิลปกรรมพระพุทธรูปหินทรายเมืองพะเยากับการสร้างตัวตน

พระพุทธรูปหินทรายเมืองพะเยาหรือจะเรียกว่า “สกุลช่างพะเยา” โดยทั่วไปจะมีพระพักตร์รูปไข่กลมแบน พระขนงเป็นสันโค้งบรรจบเป็นรูปปีกกา และเชื่อมต่อกับพระนาสิก (เอกลักษณ์ของศิลปะนี้) ลักษณะของสันพระขนงส่วนใหญ่เขาจะเป็นร่องลึก เฉพาะบริเวณเหนือพระเนตรเท่านั้น พระนาสิกค่อนข้างเล็กและโด่ง ปลายพระนาสิกเป็นสามเหลี่ยมมนเป็นส่วนใหญ่ พระโอษฐ์เป็นรูปปีกกาเหนือพระนลาฏ บางองค์มีไรพระศก เม็ดพระศกพบทั้งมีแบบลักษณะเป็นตุ่มกลมและเป็นตารางสี่เหลี่ยมคล้ายทรงพีรามิด พระพุทธรูปบางองค์ไม่มีเม็ดพระศก สันนิษฐานว่าคงเป็นเครื่องรักปิดทองใช้สวมเครื่อง

ประดับในภายหลัง ส่วนพระเกตุมาลาทำเป็นทรงเดี่ยวรองรับพระรัศมีคล้ายดอกบัวตูม ลักษณะเป็นตุ่ม พบตั้งแต่ขนาดเล็กไปจนถึงขนาดใหญ่ พระวรกายส่วนใหญ่มีพระอุระอวบ อ้วนและนูนออกมามาก ครองจีวรห่มเฉียง แนวเส้นจีวรและสังฆาฏิพบทั้งที่เป็นสองเส้นและเส้นเดียว สังฆาฏิส่วนใหญ่เป็นแผ่นขนาดปานกลางไปจนถึงขนาดเล็ก ปลายสังฆาฏิยาวลง มาจรดพระนาภี พบทั้งประเภทปลายตัดและปลายแยกเป็นสองแฉก นิ้วพระหัตถ์เสมอกัน ทุกพระองค์ (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2539: 120 – 124)

รูปที่ 8 ลายเส้นเศียรพระพุทธรูปหินทรายสกุลช่างพะเยา (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2539: 120 – 124)

เนื่องจากในการขุดค้นพบพระพุทธรูปต่างๆในเมืองพะเยาเป็นรูปแบบ ศิลปกรรมในยุคของพะเยาที่อยู่ภายใต้การปกครองของเชียงใหม่มาแล้วทั้งสิ้น จึงสามารถ แบ่งเป็นประเด็นการสร้างตัวตน (Identity Creation) ของเมืองพะเยาผ่านการแสดงออก ทางรูปแบบศิลปกรรมพระพุทธรูปหินทราย

โดยมาเห็นชัดได้ในช่วงของพระยาযুক্তิฐิระที่เข้ามาปกครองเมืองพะเยาได้สร้างความเจริญรุ่งเรืองให้กับเมืองพะเยา ดังปรากฏในศิลาจารึกได้ว่าสร้างเมืองใหม่ขึ้นในปี พ.ศ.2017 เป็นต้นมา และทำนุบำรุงพระศาสนา มีการสร้างพระพุทธรูปขึ้นอาทิ หลวงพ่อนาค ซึ่งมีศิลปะของสุโขทัยเข้ามาผสมทำให้ในยุคนี้รูปแบบศิลปกรรมของพระพุทธรูปเมืองพะเยาเกิดการพัฒนาก็คือว่าเป็นยุคทองของการพัฒนาทางด้านรูปแบบเลยทีเดียว

รูปที่ 9 พระพุทธรูปสำริดที่พระยาযুক্তิฐิระสร้างขึ้นมา

รูปที่ 10 ลายเส้นพระพุทธรูปหินทรายปางมารวิชัย วัดป่าแดงบุญนาค (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2539: 97)

องค์ความรู้ใหม่

จากการศึกษาข้อมูลคติอันิสงส์การสร้างพระพุทธรูปในเมืองพะเยา พบว่าประชาชนเมืองพะเยาในยุคจารีตมีความเชื่อและศรัทธาต่อพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก โดยจะรับความเชื่อมากจากผู้นำหรือผู้ปกครอง จะสังเกตได้จากการที่พบหลักฐานเป็นพระพุทธรูปหินทรายเป็นจำนวนมากในพะเยา เป็นการสะท้อนถึงวิถีชีวิตที่อาศัยเรื่องบาปบุญ และความเชื่อเรื่องการเกิดใหม่ในชาติเพื่อเกิดในภพภูมิที่ดี จนก่อให้เกิดการรังสรรค์รูปแบบศิลปกรรมพระพุทธรูปหินทรายเมืองพะเยา

ผู้ปกครองรัฐ

พุทธศาสนา

ศิลปกรรม

กล่าวส่งท้าย คติอานิสงส์การสร้างพระพุทธรูปในเมืองพะเยานั้นมีความพิเศษตรงที่มีการถวายพระพุทธรูปที่ทำมาจากหินทรายที่เป็นวัสดุที่หาได้ง่ายบริเวณเมืองพะเยา ซึ่งคติอานิสงส์การสร้างสร้างและถวายพระพุทธรูปหินทรายในเมืองพะเยาจากมุมมองของผู้เขียนคิดว่าประสบความสำเร็จเป็นอย่างมาก เนื่องจากได้พบหลักฐานที่เป็นพระพุทธรูปหินทรายที่เป็นผลของอานิสงส์เป็นจำนวนมากถึง 2,000 กว่าชิ้น ทั้งที่สมบูรณ์บ้างและไม่สมบูรณ์บ้าง ต่างกับเมืองอื่นๆในล้านนาที่ถึงแม้จะมีทรัพยากรที่แตกต่างกัน เช่น ไม้ งามช้าง เป็นต้น แต่ไม่พบถึงความนิยมในการสร้างพระพุทธรูปหินทรายมากมายขนาดนี้หรืออาจเป็นเพราะคติอานิสงส์ไม่ประสบความสำเร็จเท่าเมืองพะเยา เป็นต้น

คติอานิสงส์ในการสร้างพระพุทธรูปจะไม่สำเร็จหากผู้ปกครองไม่เป็นแบบอย่างที่ดีให้กับประชาชนในเมืองพะเยา คติจักรพรรดิราชย์ถือว่าประสบความสำเร็จเช่นกันในแง่ของพุทธศาสนา แต่ในแง่ของศิลปะสักๆชาวเมืองพะเยายังมีความเชื่อว่าจะสามารถก่อร่างสร้างตัวตนของตนเองขึ้นมาใหม่จึงใช้วิธีการต่อสู้โดยยืมมือของ ศิลปะสุโขทัย ซึ่งเป็นรัฐขนาดใหญ่ที่พอจะต่อกรกับรัฐเชียงใหม่ได้เข้ามาสร้างเอกลักษณ์ให้กับตนเองจนกลายเป็นการต่อสู้เพื่อตัวตนผ่านทางศิลปกรรมพระพุทธรูปหินทรายผ่านความเชื่อทางอานิสงส์ของการสร้างพระพุทธรูปขึ้นมานั่นเอง

บรรณานุกรม

- กรมศิลปากร. (2551). **ศิลปะเมืองเชียงแสน**. กรุงเทพมหานคร : รุ่งศิลป์การพิมพ์.
- ฐานพระพุทธรูปคำตันสร้าง พย.81. **จารึก**.
- ฐานพระพุทธรูปชาวจันสร้าง พย.80. **จารึก**.
- ฐานพระพุทธรูปชาวหมุกสร้าง พย.41. **จารึก**.
- ฐานพระพุทธรูปเถ้าเอ๋ยสร้าง พย.79. **จารึก**.
- จารึกฐานพระพุทธรูปแผ่นอิฐร้อยบุญ พย.33. **จารึก**.
- ฐานพระพุทธรูปพ่อบุญสร้าง พย.60. **จารึก**.
- ฐานพระพุทธรูปพันซ่มหล้าสร้าง พย.82. **จารึก**.
- ฐานพระพุทธรูปเมียนายร้อยสวนลิสร้าง พย.76. **จารึก**.
- ฐานพระพุทธรูปสามเจ้าสร้าง พย.64. **จารึก**.
- ปลื้ม หงส์สุวรรณ. (2554). **ตำนานพระพุทธรูปล้านนา**. กรุงเทพมหานคร : สำนักงาน

กองทุนสนับสนุนการวิจัย.

พิเศษ เจียจันทร์พงษ์. (2538). **ประวัติศาสตร์เมืองพะเยาจากจารึกเมืองพะเยา ในประชุมจารึกเมืองพะเยา**. กรุงเทพมหานคร : พิษณุพรินทร์ตั้งเซนเตอร์.

พิสิษฐ์ โคตรสุโพธิ์. (2560). **พระพุทธศาสนาในอาณาจักรล้านนา**. สืบค้นเมื่อ 2 กุมภาพันธ์ 2564, แหล่งที่มา http://asc.mcu.ac.th/ascadmin/wp-content/uploads/shwcp_19/63-files/%E0%B8%9E%E0%B8%A3%E0%B8%B0%E0%B8%9E%E0%B8%B8%E0%B8%97%E0%B8%98%E0%B8%A8%E0%B8%B2%E0%B8%AA%E0%B8%99%E0%B8%B2%E0%B9%83%E0%B8%99%E0%B8%AD%E0%B8%B2%E0%B8%93%E0%B8%B2%E0%B8%88%E0%B8%B1%E0%B8%81%E0%B8%A3%E0%B8%A5%E0%B9%89%E0%B8%B2%E0%B8%99%E0%B8%99%E0%B8%B2.pdf

ศักดิ์ชัย สายสิงห์. (2563). **พระพุทธรูปหินทรายสกุลช่างพะเยา**. พะเยา: มหาวิทยาลัยพะเยา.
 สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน ฉบับเสริมการเรียนรู้ เล่ม 8. (2550). **โครงการสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนโดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว**. กรุงเทพมหานคร : ม.ป.พ.

สำเนาไมโครฟิล์มคัมภีร์ใบลาน. **เรื่องอานิสงส์สร้างพระเจ้า ต้นฉบับ วัดศรีสุพรรณ อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา**. จำนวน 1 ผูก 14 หน้าลาน ไมโครฟิล์ม สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เลขที่ไมโครฟิล์ม 07 060 03 10.

สุจิตต์ วงษ์เทศ. (2538). **ประชุมจารึกเมืองพะเยา**. กรุงเทพมหานคร : มติชน.

สุรพล ดำริห์กุล. (2561). **ประวัติศาสตร์และศิลปะล้านนา**. นนทบุรี : สำนักพิมพ์เมืองโบราณ

อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว. (2554). **พระพุทธรูปในล้านนา**. เชียงใหม่ : โรงพิมพ์ตะวันเหนือ.

เอนก มากอนันต์. (2550). **แนวคิดเรื่องจักรพรรดิราชของชนชั้นนำไทย ตั้งแต่ พ.ศ.2172-2394**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : มติชน.